

ЗМІСТОВА СТРАТИФІКАЦІЯ ТЕКСТУ ОРИГІНАЛУ ЯК ЗАСІБ ЗНЯТТЯ ОМОФРАЗІЇ

У статті розглядаються певні напрямки змістової стратифікації тексту оригіналу як засобу зняття омофразії та забезпечення еквівалентності перекладу.

Порівняльне вивчення текстів оригіналу і перекладу охоплює різні сторони їх формальної та змістової будови. При цьому надзвичайно важливу роль відіграє змістова стратифікація тексту оригіналу, необхідна перекладачеві для забезпечення еквівалентності перекладу.

Опис змістової структури тексту оригіналу може здійснюватись у трьох основних напрямках: вертикальному, горизонтальному та глибинному [1 : 7].

При вертикальному підході зміст тексту розглядається від тексту в цілому до його частин. Спочатку визначається загальна тема тексту, потім вона розкладається на підтеми та ще менші самостійні частини. В результаті перекладач одержує логічну схему змісту тексту за тематичною ознакою.

Горизонтальна структура змісту тексту утворюється взаємодією окремих його одиниць, послідовністю їх розміщення в тексті, контактним та дистантним зв'язком між ними, анафоричними та катафоричними відсиленнями тощо.

Глибинна структура змісту тексту не зводиться до простої суми значень окремих його одиниць. Ця інформація може сприйматися лише комунікантом, що володіє необхідними мовними та фоновими знаннями [2 : 61; 3 : 217-222; 4:17].

Вертикальний аналіз у більшості випадків однозначно свідчить про належність тексту до опису певної сфери людської діяльності, наприклад, до військової сфери.

В такому тексті може зустрітись жаргонний фразеологізм, який не вступає у відношення омофразії зі змінними словосполученнями загальної лексики, наприклад:

Among other considerations, the very fast changing dynamics of a dogfight dictate two things to a fighter pilot. Number One, he cannot take his eyeballs off the aircraft he is chasing or he will lose the target. Number Two, he must "clear his 6 o'clock" – or he may be a target. A pilot cannot operate effectively at near supersonic speeds or 1,000 feet a second without total concentration on where he is and what he must do next to get into an effective firing position. Therefore, he cannot satisfy the second dictum – to clear his 6 o'clock. Air Force tactics provide a Number Two man whose sole responsibility is to stay in close contact with the lead aircraft and clear the lead's 6 o'clock position. ("Ordnance").

В цьому тексті значення фразеологізму to clear one's 6 o'clock (до речі, не зареєстрованого в словниках) – "слідкувати за задньою півсферою, не допускати заходу противника у хвіст літака ведучого" – виводиться завдяки контексту в цілому, який містить цілу низку ключових слів та виразів: the very fast changing dynamics of a dogfight; a fighter pilot; he may be a target; stay in close contact with the lead aircraft та ін.

Значення словосполучення a three-sided box, яке ми бачимо в наступному контексті, також виводиться "по вертикалі":

Then a cortege of black cars stopped at the headquarters building. The loud speakers called us out on the double and we were formed in a three-sided box. A group of American Senators and Congressmen who were touring the battlefields was introduced to us (J. Hersay).

Ключові слова: a cortege of black cars; we were formed; a group of American Senators and Congressmen (...) was introduced to us. Значення ТС: "каре, відкрите з одного боку, трибічне каре".

У багатьох випадках тексти містять військові ТС, які мають омофрази серед словосполучень інших класів, що викликає проблему зняття омофразії.

У найпростіших випадках текст включає безпосереднє пояснення ТС, яке актуалізується виразами N they call N2, known as N2, (N2), in other words like N2, like that, sort of N2, or something та ін.:

It is wonderful, the humour with which the English fellows take this messy business... The heavy shells which make an enormous cloud of black smoke they call "Jack Johnson", because of a Negro prize fighter who is dangerous. Also they call them "Black Marias" and "coal boxes" (U. Sinclair).

He sat back, slightly bemused, while his visitor brought in military electronics debugging specialists ("rat catchers"), who tore his office apart (M. Jensen-Stevenson).

"These days it's called "a turnover in employment". In other words, we've gotten our pink slips" (M. Maloney).

The speedy Mustang World War II's longest-range fighter, became known to bombers as "little friend" (L. Sulzberger).

General Peckem had a hopeful thought. "Perhaps it's a new code or something, like the colors of the day (...)" (J.Heller).

He confidently told his friends that to cross a bridge like that was small potatoes (K.Hechler).

One of the men who served under Timmermann over three years got to know him well and relates that he was sort of a "Mister Roberts" to his men (K.Hechler).

Іноді значення ТС актуалізується за допомогою розгорнутого пояснення в наступному реченні, наприклад:

*This was the infamous “**ticket punching**” behavior so criticized after the war. Knowing their time was limited, many officers selfishly sought to enhance their careers during their Vietnam service (J. Arnold).*

*Bologna had been bombed. Bologna was a **milk run**. There had been no flak there at all (J. Heller).*

*“I think a **tighter bomb pattern** is something really worth praying for. (...) it makes a much nicer aerial photograph when the bombs explode close together (J.Heller).*

*“Why do the Americans **hug the buildings** and move so slowly? There are no German soldiers left to fight!” (K.Hechler).*

Однак частіше перекладачеві для зняття омофразії доводиться вдаватися до горизонтального аналізу тексту.

Треба розрізняти між двома основними горизонтальними визначниками значення ТС.

По-перше, ключові слова можуть передувати ТС, тим самим заздалегідь даючи “підказку” перекладачеві:

*The Krauts were laying up there behind a cloud. It was a **turkey shoot** (L. Uris) (“Вогонь всліпу”, “невлучний постріл”).*

*He knew nothing of the Army and was inclined to be suspicious of all **brass hats** (R. E. Sherwood) (“військове начальство”, “старші (або штабні) офіцери”).*

*“He’s probably come to de-bag me and you,” Bateman said to Peacock, “British M. P. dances till dawn while Nasser plots to blot out **the thin red line**” (J. Aldridge) (“оборона силами ніхотних підрозділів”).*

*The sergeants and corporals emphasized the command to rise with sharp injunctions to “**Snap out of it!**” “**Hit the deck!**” (J. Jones) (“Жвавіше!”, “Досить вилежуватись!”).*

*Some dopey movie actor was standing near us having a cigarette. I don’t know his name, but he always plays the part of a guy in a war movie that gets yellow before it’s time to **go over the top** (J. Salinger) (“іти в атаку, піднімаючись з траншеї”).*

*They stood motionless in the heat for an hour or two with the men from the sixty or seventy other cadet squadrons until enough of them had collapsed to **call it a day** (J.Heller) (“завершити військове навчання”).*

*(...) Colonel Engleman radioed to General Hoge: “Bridge intact. **Am pushing doughs** to other side (...)” (K. Hechler) (“неправляти ніхому”).*

*The German situation maps in early March of 1945 reveal a frenetic resort to small detachments in an effort to **plug the gaps** (K.Hechler) (“заповнювати оголені позиції на фронті”).*

*The pair discussed the idea back and forth with enthusiasm, and then started **picking the bugs** in it (K.Hechler) (“шукати недоліки у плані операції”).*

*General von Bothmer, the commandant of Bonn and Remagen, was sentenced to five years’ imprisonment for his role in the loss of the bridge. To Hitler, this sentence was a **light tap on the wrist** (K.Hechler) (“м’який, делікатний докір”).*

*Although he was agitated by the unfair way in which the court appeared to be questioning him, he was confident that he would **emerge with a clean bill of health** (K.Hechler) (“щасливо уникнути загибелі”).*

По-друге, ключові слова можуть давати пояснення ТС і після презентації останніх. Наприклад, the Old Man має, як відомо, декілька значень: “старий” (про капітана корабля, командира полку, голову сім’ї, чоловіка тощо). Але the Mate – “помічник капітана корабля” підказує єдино можливий адекватний переклад цього ТС:

*They could hear **the Old Man** shouting and the Mate bellowing an answer (...) (O. Cusack).*

Порівняємо також презентацію ТС у наступних текстах:

*(The German had) enough “**scrambled eggs**” for several admirals on his hat (K.Hechler) (“кокарда”).*

*Hodges telephoned to Millikin, evincing an unusual degree of enthusiasm for the prospects of a **big bag** of enemy troops west of the Rhine (K.Hechler) (“комел”).*

*That was always a quick and easy way to end a troublesome conversation, and at the same time be sure that your **skirts were clean** if there was a court-martial (K.Hechler) (“відсутність доказів звинувачення”).*

*Company Commander Timmermann (...) would have complimented his men for conducting themselves like the combat veterans that they were – **sticking to the book**, taking no chances (K.Hechler) (“неухильне, точне виконання наказу”).*

*Colonel Cathcart lived by wits in an unstable, arithmetical world of **black eyes and feathers in his cap**, of overwhelming imaginary triumphs and catastrophic imaginary defeats (J.Heller) (“поразки”, “тріумфи”).*

*Because of their speed, **the fast movers** were hard targets for enemy anti-aircraft gunners to hit (J. Arnold) (“швидкісні бомбардувальники”).*

*Sluggo knew were filled with napalm. He also knew they were **sitting ducks** (M. Maloney) (“ціль, в яку легко влучити”).*

“He’d be brought on the mat before his officer for absence without leave (S. O’Casey) (“достати догану, нагінку”).

Контекст може містити докладне пояснення ТС, особливо в усному акті комунікації, якщо виникає загроза непорозуміння:

*Lady M. He is **sending in his papers**.*

*Rosanne. **Sending in his papers?***

Lady M. There is a hard-and-fast rule in his regiment that any officer who marries an actress automatically resigns his commission (N. Coward) (“подавати у відставку”).

Розкриттю значення ТС може сприяти його позиція як однорідного члена речення:

*Pat was dressed in the vivid green uniform of the volunteers, complete with slouch hat and **Sam Browne** (I. Murdoch) ("нормуня").*

*They had taken out most of the bunkers and **spider holes** and were making some headway /.../ (J. Emerson) ("навуча цілина", замаскований окоп для снайпера).*

*There was a wooden box of sand, sprinkled with cigar stubs and **old soldiers** (M. Twain) ("пусті пляшки").*

Контекст також сприяє правильному вибору одного із значень полісемантичного або дифузного ТС:

Так, TC *big stuff*, згідно з тлумаченням у словнику Е. Партріджа [5 : 76], має такі значення:

1. Heavy shells.
2. Heavy vehicles, e. g. tanks.
3. In the Navy, a battleship or an aircraft carrier.
4. In the RAF, heavy bombs, or bombers.
5. In all three Services, Very Important Persons.

У більшості випадків горизонтальні контексти дають змогу точно визначити одне із значень ТС:

*At night, the Jerries start firing, and you can hear their **big stuff** come over – huitt, huitt (S. Heym) (перше значення).*

*"Let's plaster 'em, Lieutenant," one of the mortarmen called out. "Well, we've got some **big stuff** back of us, and there's no sense in sticking a pin in their tail just to see 'em jump" (K. Hechler) (друге значення).*

*The area wasn't too far from the well-traveled convoy routes, but this band of pirates – touchingly known as the Cherry Brothers – were avoiding **the big stuff** and going after the small potatoes (M. Maloney) (третє значення).*

*"No just fighters," Hunter said. "I mean bombers, too. **Big stuff** (M. Maloney) (четверте значення).*

Дифузне ТС *black hole* ("темниця", "карцер", "гауптвахта") знаходиться у відношеннях омофразії з астрономічним терміном *black hole* – "чорна діра", "колапсар". В першому з наведених нижче контекстів це ТС має значення "карцер", "одиночка", тоді як у другому наявний синтез двох значень: "темниця" (в даному випадку – концтабір для військовополонених) і "чорна діра" (яка "всмоктує" матерію, що безслідно зникає):

*It is very hard to communicate with anyone in **the Black Hole** which is called Solitary Confinement officially. "**Black Hole**" is only a descriptive slang term created by prisoners (J. Jones).*

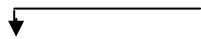
*This was politically convenient to our government, for the four EC 47 Q survivors could then just disappear into that recognised MIA (FOW "**Black Hole**" in Laos) as did many others (M. Jensen-Stevenson).*

Показники значення ТС в горизонтальному контексті можуть бути прогресивними або регресивними. Порівняймо, наприклад:

*Yeoman Chuck Radford, **the straight arrow**, was an espionage controller's dream, a barely noticed secretary who traveled easily through NSC staff offices (L. Colodny and R. Gettlin) ("порядна, пряма людина").*

"[...] and what Robinson wanted to know was who said it, when they said it, and where they said it, who they

*talked to. So what I gave Robinson was **grass roots** data, feedback" (L. Colodny, R. Gettlin) ("дані, одержані з людських розмов", "зворотний зв'язок").*

Є ще один різновид контексту, який можна назвати обрамляючим, тому що він містить як прогресивні, так і регресивні вказівники значення ТС, яке знаходиться посередині, обрамляється ними:

*"As military governor, my authority supersedes yours, Colonel. If you **have a beef**, register it with headquarters" (L. Uris) ("мати скаргу", "скаржитися").*

*Then the battalion buglers blew that soul-shattering, heart-rending **Last Post**, with its inexorable chains of rapid sobbing notes and drawn-out piercing wails (R. Aldington) ("вечірня зоря" – сигнал, який грають горністи при похованні військовослужбовців британської армії").*

*Giles turned around to his buddies as he gunned his half-track, saying: "Let's **give Tim a race**." The men jerked backward as the vehicle shot ahead (K. Hechler) ("дати дорогу комусь, звільнити шлях для когось").*

*"(...) the battalion staff didn't have much love for him. I do believe Timmermann **got the short end of the stick** when it came to honor and glory or medals for that reason" (K. Hechler) ("бути в не вигідному становищі", "не мати переваги в чомусь").*

*Bratge insisted that the American tanks were getting closer every minute. Lieutenant May told him: "**Don't soil your underwear**. Those tanks are heading toward Bonn" (K. Hechler) ("не впадати в паніку").*

*McWatt (...) was happiest where he was and still **got a big boot** out of buzzing his plane over Yossarian's tent (J. Heller) ("мати велику насолоду з чогось").*

*He decided to pass up lunch for **a Milky Way** and **a Baby Ruth** from his food locker and a few swallows of lukewarm water from the canteen (Y. Heller) ("шоколад з горіхами, що входить до офіцерського раціону").*

Найскладнішими щодо розуміння ТС є випадки, коли контекст не допомагає з достатньою чіткістю з'ясувати його значення:

*"Watch your step. This man is Lawrence of Arabia. Let him in, or you'll **get your bowler hat**" (R. Aldington) (to be given a bowler hat – to be sent home or sacked: army [5 : 125]).*

*"They'd be dead and I'd in **the glass house**, but I wouldn't let them down anyway" (A. Sillitoe) (glass-house – a guard room: esp. detention-barracks or cells for long-term prisoners: army [5 : 470]).*

*They watched the awkwardly rotating **rum jar** rise to its height, seem to hesitate, and then wobble towards them (R. Aldington) (rum jar – a kind of German trench-mortar bomb [5 : 997]).*

*They **threw the book** at him (J.Heller) (to throw the book at someone – to sentence to the full penalty of the law [5: 1226]).*

*Lieutenant Scheisskopf's wife (...) had Dori Duz's **dog tags** on for the occasion (J.Heller) (dog tag – a metal or other indestructible identity disc : army [5: 324]).*

Саме в таких випадках можливість змішання омофраз ЗС, ТС і ФС є досить значною, про що свідчать численні помилки навіть перекладачів-професіоналів. У словниках, виданих в Україні та країнах СНД, як звичайних двомовних, так і фразеологічних, переважна більшість військових ТС, що становлять собою омофрази щодо ЗС та ФС, не зареєстрована. Перекладачеві доводиться вести пошук необхідного ТС (часто безрезультатний) у різних довідкових виданнях, спеціальній періодичній пресі тощо.

В цьому зв'язку вкрай актуальною постає проблема створення спеціальних двомовних словників омофраз.

*****

1. Комиссаров В.Н. Смысловая стратификация текста как переводческая проблема //Текст и перевод. – М.: Наука, 1988. – С.6-17.

2. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Стилистика декодирования. – Л.: Просвещение, 1981. – 295 с.

3. Мороховский А.Н., Воробьева О.П., Лихошерст Н.И., Тимошенко З.В. Стилистика английского языка. – К.: Вища школа, 1991. – 272 с.

4. Чередніченко О.І. Фразеологія мови як джерело фонових знань // Мовознавство. – № 5.–1984.–С.17-21.

5. Partridge E. A Dictionary of Slang and Unconventional English. – N.Y.: Barton's, 1984. – 1400 p.

Матеріал надійшов до редакції 18.02.2000р.

Выговский В.Л. Смысловая стратификация текста оригинала как средство снятия омофразии.

В статье рассматриваются определенные направления смысловой стратификации текста оригинала как средства снятия омофразии и обеспечения эквивалентности перевода.

Vygovsky V.L. Semantic stratification of an original text as a means of elimination of homophrasal oppositions.

The article deals with certain directions of semantic stratification of an original text as a means of elimination of homophrasal oppositions and ensuring the equivalency of translation.